

דף הרחבות לנושא –

תחבורה בימים הקודמים לשבת

שיעור 12

❖ האם הרמ"א הקל עוד יותר מהשולחן ערוך בשביתה בספינה?

השולחן ערוך פסק -

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רמח סעיף ג

היכא דמותר להפליג מערב שבת, אם נכנס בספינה מערב שבת וקנה בה שביתה, אף על פי שמפלגת בשבת, מותר, והוא שלא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה

אך הר"ן הקל יותר –

הר"ן על הרמ"א מסכת שבת דף ז עמוד ב

ולפיכך נוהגין עכשיו שמתכנסין לתוך הספינה מערב שבת ומסדרים שם שולחן ומדליקין את הנרות לקנות שם שביתה, ואחר כך חוזרין ונכנסין לה בשבת. ועושים כך מפני שהספינה עתידה לצאת בשבת חוץ לתחום, ויהא אסור לזוז בתוכה מד' אמות שלו לפי שלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום ... כיון שנכנס לה מע"ש נעשה כמערב ברגליו ואומר "כאן תהיה שביתתי". וכיון דקונה שם שביתה, שובת באויר מחיצות מבעוד יום הוא, ומהלך את כולה דכד' אמות היא אצלו:

וכך פסק הרמ"א -

רמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רמח סעיף ג

ויש אומרים דאפילו יצא מן הספינה, שרי, דמאחר שקנה בה שביתה מע"ש מותר אח"כ ליכנס בה בשבת ולהפליג. יש שעושים קידוש בספינה, ואח"כ חוזרים לביתם ולנים שם, ולמחר חוזרין לספינה ומפליגין, וכן נהגו בקצת מקומות ואין למחות

והעירו הפוסקים על כך שכל ההיתר הוא רק במים רגועים, ואזי הרמ"א התייחס לספינה כביתו, שיכול להיכנס ולצאת ממנו. אך אם הספינה תעגון בנמל אחר בשבת, יהיה אסור לצאת מהספינה, מכיוון שהמקום החדש הוא תחום שלא היה סביב "ביתו" בכניסת השבת.

❖ תשובת מראה הבזק – דיני עירובין בספינה

שו"ת במראה הבזק חלק ח תשובה כז

שאלה: אנו עומדים לצאת לשיט, 'cruise', על אנייה גדולה. בין אלפי הנוסעים ישנה קבוצה של כמה עשרות שומרי מצוות. השיט יוצא ביום א' וחוזר ביום א' שבוע לאחר מיכן.

- א. האם במשך השבת יהיה מותר לטלטל מחדרנו לשטחים ציבוריים, כמו לקחת סידור לבית הכנסת?
ב. אם האנייה תעגון בשבת בנמל, האם אנו רשאים לרדת ממנה ולסייר ברגל?

תשובה: באניית נוסעים¹ ששובתים בה בשבת יהודים וגויים ומתקיימים התנאים המובאים בהמשך - אין צורך לתקן עירוב חצרות כדי שיהיה מותר לטלטל בכל האנייה. יש מקרים שבהם צריך לתקן עירוב חצרות ואף לשכור רשות מבעל האנייה, על מנת שיהיה מותר לטלטל בין החדרים, מהחדרים לאזורים הציבוריים ומהם לחדרים².

א. אם היהודים כולם אוכלים יחד בחדר אוכל משותף³, ואפילו אם אוכלים במקומות נפרדים אך הבעלים של האנייה או שלוחו הם יהודים והם אוכלים באנייה בקביעות⁴ - מותר לטלטל אף אם אין עירוב חצרות⁵.

¹ לרוב אניית הנוסעים יש מחיצות והאנייה מוגדרת כרשות היחיד. בעניין ספינה שאין לה מחיצות, כגון רפסודה, כתב בשולחן ערוך (או"ח שסו, ב) שאין מטלטלין בה אלא בד' אמות.

² שולחן ערוך (או"ח שפב, כ).

³ בגמרא (עירובין עב ע"ב) נחלקו רב ושמואל מה נחשב מקום דירתו של אדם שאוסר על אחרים לטלטל בחצר. לדעת שמואל מקום לינה נחשב לדירתו, ולדעת רב "מקום פיתא", דהיינו מקום האכילה. הראשונים פסקו כדעת רב, וכן פסק בשולחן ערוך (או"ח שע, ד). ולכן אם כולם אוכלים באותו מקום - אינם צריכים לעשות עירוב חצרות.

⁴ שו"ת בצל החכמה (חלק ה ס"י קמ) ונתיבות שבת (פרק לד, ו).

⁵ בירושלמי עירובין (ו, ב), וכן בבבלי שם (סט ע"ב), מבואר שאורח איננו אוסר ואין צריך לערב בגללו. כך פסק גם בשולחן ערוך (או"ח שע, ח), שהמתארח בחצר, אם לא מתארח דרך קבע אלא לשלושים יום או פחות - אינו אוסר על בני החצר, והוא והם מותרים לטלטל מן הבית לחצר, ובלבד שבעלי הבתים הקבועים עשו בנייהם עירוב. מוסף הרמ"א שאפילו אם יש בעל הבית אחד קבוע והשאר אורחים - אינם אוסרים ואין צריך לערב.

ב. אם יש יהודים שאוכלים במקומות נפרדים ואין אף אדם שנמצא באנייה בקביעות - חייבים לתקן עירוב חצרות.⁶ ואם יש מי שנמצא בקביעות אך הוא אינו יהודי, צריך לתקן עירוב חצרות בלא ברכה.⁷ בשני מקרים הנ"ל קודם עירוב החצרות יש לשכור רשות מהבעלים של האנייה.⁸ אפשר לסכם מראש ששכירות הרשות תהיה כלולה בתשלום עבור השיט באנייה.⁹

ג. אם אי אפשר לשכור רשות מבעל האנייה אפשר בדיעבד לטלטל בלא שכירת הרשות.¹⁰

ד. מותר לטלטל חפצים ודברים ששבתו באזורים הציבוריים בכניסת שבת בין המקומות הנ"ל, אך לא להכניסם לחדרים.¹¹

מכיוון שהאנייה שטה בגובה של יותר מעשרה טפחים מקרקעית הים, אם הגיעה בשבת לנמל, מותר לרדת ממנה בשבת וללכת בכל העיר, ואם עגנו ביבשה במקום שאינו עיר - יכולים ללכת עד אלפים אמה.¹² אך אסור לטלטל מהאנייה ליבשה.¹³

❖ איסור תחומין ברכבת

החתם סופר אסר בעיקר משום איסור תחומין, ורוב דיונו מסביר מדוע אין הרכבת לא נחשבת עצמאית כמו הספינה –

שו"ת חתם סופר חלק ו - ליקוטים סימן צז

היוצא מדברינו אלו לדינא בענין דאמפף וועגען הם העגלות ההולכים ע"י קיטור ... ליכא (איסור) אלא משום תחומין. ואעפ"י שהוא למעלה מיו"ד, מ"מ הרי הוא רוחב ארבע. ולהר"ף ולהר"ז"ה ולהרמב"ן דליכא בספינה משום איסור תחומין במים רק מפני טעמים שכתבו הם. וא"כ ממה שהעולם נוהגין להפליג בספינה אין ראייה להתיר ליסע על העגלות חוץ לתחום. ונ"ל דהוה ספק ספיקא להחמיר, ואין להתיר, כמו שאבאר : לא מבעיא סמוך לשבת דאסור ... אלא אפילו רחוק משבת וביום השבת אי אפשר לירד משם כידוע מ"מ הרי להראב"ן דמפרש שברקק מים עכורים ושנוי דחיקא היא ולא סמכינן עלה ויש תחומין למעלה מיו"ד אפי' במים מכ"ש ביבשה ועוד הרי רחב ארבעה ולראב"ן הוכחנו אפי' קרקע המתנדנד אית בי' משום תחומין ואסור משני צדדים דיש תחומין למעלה מיו"ד ואפי' אין תחומין מ"מ ברחב ד' יש תחומין ואת"ל כרא"ם דמפרש רקק שאינו גבוה עשרה ולדידי' י"ל עמוד המתנדנד לא הוה ארעא סמיכתא וגם לא הוה שינוי דחיקא והאיבעי' לא איפשיטא אין תחומין למעלה מעשרה אפי' יושב למעלה ברוחב ד' מ"מ הוה כתחומין למעלה מעשרה וספיקא הוה מ"מ דילמא כהר"ף ורמב"ם דיי"ב מיל דאורייתא וספיקא לחומרא ונמצא ה"ל ס"ס להחמיר ולא מצאתי להתיר לישראל לישוב על העגלה הנ"ל בחול אם יודע שיסע גם בשבת.

השואל ומשיב הסכים עם דבריו, וכתב טעם נוסף לאסור –

שו"ת שואל ומשיב מהדורה חמישאה סימן ג

לפי מה שהוגד לי דהקיטור ואש הוא לפי ערך האנשים וא"כ צריך לעשות בשביל כל איש ואיש אש וקיטור וענן א"כ אסור.

⁶ הרמ"א (או"ח שע, ח ובשו"ת סי' קכ) חידש שאורחים אינם צריכים לערב רק אם בחצר גר לפחות אדם אחד בקביעות, אך בחצר שכולם אורחים חייבים בעירוב.

⁷ נחלקו האחרונים (ראה שער הציון סי' שע ס"ק לו ובביאור הלכה שם סוף סי' שפב) אם גם במקום שמתארחים אצל גוי דירת האורחים בטלה ואין צריך לערב או שדין זה, שהאורחים בטלים לגבי הקבועים, אינו קיים בבעל הבית גוי, ונמצא שזו חצר שכולם אורחים בה וצריכים לערב. לכן מספק רצוי לערב אך ללא ברכה.

⁸ אף על פי שדירת גוי אינה דירה ואינה אוסרת, חכמים רצו שיהודים לא יגורו בשכונת עם הגוי כדי שלא ילמדו ממעשיו, ולכן גזרו שצריכים לשכור את רשותו של הגוי, וכדי להימנע מטרחא זו, ועוד שלא תמיד יסכים הגוי להשכיר את רשותו, ימנעו היהודים מלגור עם גויים. ראה שולחן ערוך (או"ח שפב ובנושאי כלים שם). עוד עיין באריכות בשו"ת במראה הבזק (חלק ז סי' מ-מא) פרטי הלכות שכירות הרשות.

⁹ שולחן ערוך (או"ח שפב, כ).

¹⁰ בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סי' לו) חידש שמכיוון שבידו של בעל הבית להעביר את האורח מחדר לחדר - האורח לא נחשב כקובע מקום דירה, ולכן יש להקל ואין צריך עירוב חצרות. אמנם יש מהאחרונים שחלקו על סברה זו מאחר ובעל הבית לא יכול לסלקו לגמרי מהדירה אלא רק להעבירו מחדר לחדר, ועל כן עדיין יש לו רשות בחצר וחייבים בעירוב. אפשר לצרף לסברת המהרש"ם קולא נוספת לענין שכירות הרשות מן הגוי (הובאה בשו"ת גינת ורדים כלל ג סי' כב), שכיוון שעיקר הגזרה הייתה שלא יגור בין הגויים וילמד ממעשיהם, היום שאנו מעורבים בכל מקרה בין הגויים - אין צורך לשכור רשות. עוד אפשר לצרף את דעת החזון איש (או"ח סי' צ ס"ק מא) שאוסר להוציא רק ממקום האכילה לחצר.

¹¹ שולחן ערוך (או"ח שעב, א). ובענין כלים שבכניסת שבת היו בחדר והוציאום באיסור או דרך מלבוש לשטח הציבורי עיין ביאור הלכה (שם ד"ה שמא יטלטל) שכתב שיש מחלוקת בין הפוסקים אם מותר לטלטל בכל השטח הציבורי או רק בתוך ארבע אמות. ונראה שבנדון דידן מכיוון שיש פוסקים שסוברים שאין צריך לערב עירוב חצרות, כמבואר בהערה הקודמת, ודאי שאפשר להקל באופן זה.

¹² שולחן ערוך (או"ח תד, א). ואף שמבואר שם שהולך עד אלפיים אמה, בבית יוסף שם מבואר שאם הגיע לעיר - דינו כבני העיר ומהלך את כל העיר, וכן פסק בנתיבות שבת (פרק מה הערה מא).

¹³ יש לשים לב שברוב אניות הקרוז אי אפשר לצאת מן האנייה ולהיכנס בחזרה בלי שימוש בכרטיס מגנטי, וזה מעלה שאלה נוספת לגבי הירידה מן האנייה והחזרה אליה בשבת. בכל מקרה שכזה יש צורך בדיעת הפרטים כדי שאפשר יהיה להורות הלכה ברורה.

כמוכן שטעמו של השואל ומשיב לא יהיה רלוונטי במצבים שנוכחותו של הנוסע לא משפיעה על הרכבת (אם המנגנון של הקיטור שונה, חשמלי וכדו')

❖ **גדרי "צורך מצווה"**

מרדכי מסכת שבת פרק יציאות השבת [המתחיל ברמז ריח]

פירש ר"ת דלכאורה סחורה חשיב דבר מצוה ומותר להפליג אפילו בערב שבת כדאמרין פ"ק דקדושין [דף ל ב] ראה חיים זו אומנות ואמרין נמי [ב"מ דף כט ב] והודעת להם [*את הדרך] זה בית חייהם [*ופירוש שיחיו מהאומנות] וגם אם הולך להתראות פנים לחבירו חשיב דבר מצוה אך אם הולך לטייל זהו דבר הרשות.

ר"ת כתב שגם להתפרנס וגם לראות חברים אלו מצוות. דבר הרשות הוא רק אם יוצא לטייל. אך ראינו שהריף כתב שהאיסור הוא משום עונג שבת, ולכן לצורך מצווה מותר לצאת, מפני ש"העסוק במצווה פטור מן המצווה". אך לא מצינו שראיית פני חברו או פרנסה פוטרים ממצוות אחרות. אם כן, לכאורה הריף חולק על ר"ת.

היה מקום להציע שהראשונים לשיטתם –

לפי רבינו תם, איסור ההפלגה הוא שמא יעשה חבית של שייטים. אפשר לומר שחז"ל לא גזרו את הגזירה במקום הפסד וכדומה. אך לפי הריף איסור ההפלגה הוא מפני ביטול עונג שבת. הפסד לא מצדיק ביטול עונג שבת.

למעשה הבית יוסף פסק כפי שעולה מהריף. ואילו הרמ"א כתב שהסומך על רבנו תם, יש לו על מה שיסמוך –

רמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רמח סעיף ד

הגה: יש אומרים שכל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חבירו חשוב הכל דבר מצוה ואינו חשוב דבר הרשות, רק כשהולך לטייל; ועל כן נהגו בקצת מקומות להקל בענין הפלגת הספינות והליכת שיירא תוך שלשה ימים, כי חשובים הכל לדבר מצוה; ואין למחות בידן, הואיל ויש להם על מי שיסמוכו.

משנה ברורה סימן רמח ס"ק לו

אבל במקום שלא נהגו להקל אין כדאי לכתחלה להקל דכמה פוסקים סוברים דבעינן מצוה גמורה :

❖ **תשובת במראה הבזק עם ההערות במלואם**

שו"ת במראה הבזק חלק ה תשובה כט

שאלה: ביום שישי יוצאת טיסה מטוקיו לניו יורק בשעה 12:00 בצהריים. בגלל מעבר קו התאריך הטיסה מגיעה לניו יורק ביום שישי בשעה 11:00 לפני הצהריים. עד המעבר של קו התאריך יתכן וחלק מהזמן המטוס יטוס בשבת, לפי מקום היציאה ולפי מיקומו של המטוס ביחס לפני הקרקע.

האם מותר לטוס בטיסה זו ואם כן האם יש מגבלות כל שהן בנוגע לטיסה וההתנהגות בה.

תשובה: מעיקר הדין מותר לו לאדם לעלות לפני שבת¹⁴ על טיסה זו, ובפרט לאיש עסקים¹⁵. והדבר מותר גם אם הטיסה תמשך כאשר הוא טס מעל למקום שבו השבת נכנסת או כבר נכנסה¹⁶. החל בשעה שבה היה חייב בשמירת

¹⁴ במסכת שבת (יט ע"א) מצינו, "אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת. במה דברים אמורים, לדבר הרשות, אבל לדבר מצווה שפיר דמי...". ונחלקו פוסקים בדבר טעם האיסור, והנחת-היסוד של כולם היא שמדובר בספינה שמונהגת על ידי נכרים.

להלן סיכום השיטות ע"פ המובא ב"משנה ברורה" (בהקדמה לסי' רמח):

א. שיטת "בעל המאור" - החשש הוא שמא יאלץ היהודי לעשות מלאכה לאחר כניסת השבת, מחמת פיקוח נפש ח"ו, שהרי הולך למקום סכנה.

ב. שיטת רמב"ן - החשש הוא שמא יעשה הגוי מלאכה עבור היהודי המפליג.

ג. שיטת רבנו חננאל - בנסיעה בשבת בספינה יש איסור תחומין גם כשאין הנוסע עושה כל מעשה. בספינה שגבוהה מעשרה טפחים מעל לים לא קיים איסור זה (עיי' ב"בית יוסף" שם דיון בנושא).

ד. שיטת רי"ף - לא יתכן שיש כאן חשש חילול שבת, כי אז גם קודם ג' ימים וגם לצורך מצוה היו אוסרים, מכיון שמתנה לדחות את השבת, אבל הטעם הוא משום "עונג שבת" - הגוף זקוק לשלושה ימים כדי להתרגל לטלטול בים ולתופעות הלואי שהוא גורם (ועיי' שם ההסבר בשיטת החולקים על רי"ף).

ה. שיטת בעלי התוספות - בשלושת הימים קודם השבת גזרו "שמא יעשה חבית של שייטיין", ואם הקפיד לעלות על הספינה שלושה ימים קודם השבת, לא גזרו, כי יש "היכרא" שחושש, ולא גזרו שמא יעבור על איסורי שבת.

ו. הלכה פסק מרן המחבר כרי"ף והתיר לעלות לספינה אפילו בערב שבת, אם אין חשש תחומין (כלומר בספינה גבוהה ו/או בנהר עמוק) ובמקום שאין חשש של ביטול עונג שבת. לפי זה ודאי שמטוס עדיף, שבו אין כל חשש, כמעט לפי כל השיטות, וגם לגבי איסור תחומין ניתן להקל בצרוף מספר טעמים:

א. גם לדעת החולקין, שיטת המהר"ם שלא נפסק כמותה להלכה עיין הג' מימוניות (רמב"ם הלכות שבת פרק ל אות מ), הסוברים שבעית תחומין למעלה מעשרה היא "בעיא דלא איפשטא" כבר פסק הרמב"ם שכל מחלקותם היא ביבשה ולא בים, ובמקרה דנן הטיסה היא מעל הים.

שבת¹⁷ ועד לרגע שהמטוס יעבור את קו התאריך ימנע עצמו מלעשות פעולות שהן בגדר חילול שבת¹⁸, ואז לא יבקש מאנשי הצוות לבצע עבורו פעולות כאלה¹⁹.
 אין כל ספק שמותר לעלות על המטוס אם זה יחצה את "קו התאריך"²⁰ קודם כניסת השבת.
 כמבואר בשאלה, כל זה הוא כאשר הנחיתה תהיה במקום בו עדיין לא²¹ נכנסה השבת²².

ב. גם כשהמטוס טס מעל ליבשה, ניתן להקל - ע"פ פסק רשב"ם (מובא בתוס', עירובין מג ע"א ד"ה הלכה כרבן גמליאל) וזה לשונו: "דמותר להכנס בספינה מבעוד יום בערב שבת אפילו שהספינה הולכת חוץ לתחום בשבת, דספינא ממילא אזלא ואיהו לא מידי עביד, ובלבד שלא יצא חוץ לספינה, והספינה כולה כארבע אמות". סברה זו הובאה גם בחידושי רמב"ן (שם ד"ה "ומעתה") והובאה להלכה על-ידי הב"ח (טור, "אורח חיים" סי' רמח). ואע"פ שיש חולקים, במטוס ניתן לצרף זאת כסניף להקל, מה עוד שאין חשש שיצא מן המטוס.
 ג. הגמרא במסכת עירובין (מו ע"א) דנה במושג "מינד נייד", ונחלקו ראשונים בהסבר העניין, עיין בחידושי הרשב"א (שם) ובחידושי הרמב"ן (דף מג ע"א ד"ה ועוד נ"ל) והובאו דבריהם ב"ביאור הלכה" (סי' תד ד"ה ממקום שפגע). לביאור נוסף בעניין עיין שו"ת "ציץ אליעזר" (ח"א סי' כא) שהבין בדעת "ביאור הלכה" שדוקא בספינה, שיש לומר שנחה על פני המים והמים הם אלה שנדים, נחלקו, אך לעניין מטוס כולי עלמא לא פליגי שאינו קונה שביתה במקומו, וממילא אין כאן בעית תחומין.
¹⁵ מרן בשו"ע "אורח חיים" (סירמח סעיף א) פסק שכל ההיתר לעלות לספינה בערב שבת הוא דוקא, אם הוא הולך לדבר מצוה, אבל רמ"א בסוף הסימן הביא דעת ר"ת "יש אומרים, כל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חבירו, חשוב הכל דבר מצוה, ואינו חשוב דבר הרשות רק כשהולך לטייל, ועל כן נהגו בקצת מקומות להקל בעניין הפלגת הספינות... כי חושבים הכל לדבר מצוה. ואין למחות בידן, הואיל ויש להם על מי שיסמוכו". וכאן מדובר בהפסד יום עסקים, אם נחייבו לצאת יום קודם.
¹⁶ אע"פ שהמחבר מוסיף שם תנאי נוסף - "ופוסק עמו שישבות", כלומר שהישראל יתנה מראש עם בעל הספינה הגוי, שהספינה לא תנוע בשבת, כבר נזכר בגמרא שבת (יט ע"א) "ואינו שובת", כלומר אע"פ שברור שלא ישבות, וכבר נפסק להלכה שהוא רק למצוה בעלמא, כמבואר ב"משנה ברורה" (סי' רמח ס"ק ג). והטעם הוא כדי שלא ייראה, שהיהודי מזלזל במצוות השבת, ובנדון דידן זה כלל וכלל לא שייך (ולפי ה"משנה ברורה" להלכה, במקום שברור שלא ישמע לו, אין צריך כלל להגיד).
¹⁷ ויכול לסמוך על כך שרוב הטייסים ורוב הנוסעים אינם יהודים, ואם יכול לברר על הטייס - עדיף. עיין שו"ע "אורח חיים" (סי' רעו סעי' ב).
¹⁸ כגון הדלקת המנורות שליד כסאו, הפעלת מערכת הבידור, כניסה לשירותים (הדלקת האור על ע"י נעילת הדלת), אזעקת הדייל על ידי מערכת חשמלית.
¹⁹ כגון לבקש לחמם אוכל עבורו. ויש מקום לבקש להגיש את הארוחה אחר המעבר על קו התאריך או לבקש את הארוחה קודם כניסת השבת.
 וישנם פוסקים שצידדו להחמיר בעניין זה - עיין "אגרות משה" (אורח חיים ח"ג, צו) וז"ל: "... ובלא כל זה נמי אין לשומרי תורה ליסע בעראפלאן בשבת, אף אם יכנס לשם בערב שבת ויצא משם אחר השבת... " וכן הוא בשו"ת "מנחת יצחק" (ח"ב סי' קו), שם כתב להחמיר בדבר, בין השאר מטעם שיש הסוברים, שאם נמצא במקום הנוח להילוך, אע"פ שהוא למעלה מעשרה טפחים נחשב שעומד על הקרקע ("ארעא סמיכתא") וכן מטעם שיש שהכריעו שיש תחומין למעלה מעשרה. ועי"ש עוד באריכות. עיין עוד בהרחבה בעניין זה בתשובה הבאה בעניין המשך נסיעה ברכב בהגיע זמן כניסת שבת ובהערה 4 שם.
²⁰ המושג ההלכי "קו תאריך" איננו חופף את המושג "קו התאריך" הבינלאומי. קו התאריך הבינלאומי נקבע באופן שרירותי (תוך התחשבות בשיקולים פרקטיים) 180 מעלות מגריניץ שבאנגליה. קו זה עובר מערבית לחוף המערבי של יבשת אמריקה (בין אלסקה לסיביר), לעומת קו התאריך ההלכי שנקבע ע"פ שיקולים אחרים, ונחלקו בשאלה פוסקים. והרי תמצית שיטותיהם:
 א. שיטת ה"חזון איש" - הקו עובר 90 מעלות מזרחית לקו האורך של ירושלים, ולפי זה הקו עובר במזרחה של סין (מערבית ליפן).
 ב. שיטת הגר"מ טיקוצ'ינסקי - הקו עובר 180 מעלות מזרחית לקו האורך של ירושלים, ולפי זה הוא חוצה את האוקיאנוס השקט בין יפן לארה"ב ועובר מערבית לאלסקה (לפי"ז קו התאריך הבינלאומי קרוב לקו התאריך ההלכי).
 ג. שיטת הגרצ"פ פרנק - אי-אפשר להכריע בשאלת קו התאריך.
 נמצא שכל הדיון בשאלה זו הוא רק לשיטות הרב טיקוצ'ינסקי והגרצ"פ פרנק, אבל לשיטת החזון איש אין כלל בעיה.
²¹ אם הנחיתה תהיה בשבת, יתעוררו בעיות הלכה קשות, ואכמ"ל. על כן אין לעלות לכתחילה על טיסה כזו.
²² עיין גם בשו"ת "בצל החכמה" שכתב רבות על נושא זה.